

УДК 657

Домбровська Н.Р.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін
Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу
Тернопільського національного економічного університету

ЕКОНОМІЧНА КВІНТЕСЕНЦІЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

ECONOMIC QUINTESSENCE AND CLASSIFICATION OF CURRENT ASSETS OF THE ENTERPRISE

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено питання економічної квінтесенції оборотних активів підприємства. У результаті узагальнення надбання наукової літератури виокремлено політико-економічний аспект та законодавчо затверджене поняття. Уточнено сутність оборотних активів для однозначного їх розуміння. Проаналізовано теоретичні підходи до класифікації оборотних активів та виділено різні ознаки розподілу оборотних активів на відповідні їх види. Це дає змогу структурувати їх змістову різноманітність та здійснювати контроль і управління оборотними активами на основі класифікаційних ознак.

Ключові слова: оборотні активи, оборотний капітал, оборотні кошти, поточні активи, класифікація.

АННОТАЦИЯ

В статье исследован вопрос экономической квинтэссенции оборотных активов предприятия. В результате обобщения достижений научной литературы выделены политико-экономический аспект и законодательно утвержденное понятие. Уточнена сущность оборотных активов для однозначного их понимания. Проанализированы теоретические подходы к классификации оборотных активов и выделены различные признаки распределения оборотных активов на соответствующие их виды. Это позволяет структурировать их содержательное разнообразие, осуществлять контроль и управление оборотными активами на основе классификационных признаков.

Ключевые слова: оборотные активы, оборотный капитал, оборотные средства, текущие активы, классификация.

ANNOTATION

This article explores the issue of economic quintessence of current assets of the enterprise. Summarizing the achievements of scientific literature, political and economic aspect and a legally approved notion were singled out. The essence of current assets was specified for the achievement of the explicit understanding. Theoretical approaches to classification of current assets were analyzed and various features of the distribution of current assets into relevant types were selected. This allows to structure their semantic diversity and carry out the control and management of current assets on the basis of classifications.

Key words: current assets, current capital, current funds, floating assets, classification.

Постановка проблеми. Одним із основних економічних ресурсів фінансової та господарської діяльності суб'єкта господарювання є оборотні активи, які є одним із гарантів забезпечення безперервної діяльності бізнесу. Якщо керівництву господарюючого суб'єкта вдається ефективно використовувати оборотні активи, то це позитивно позначається на фінансових результатах. Існування категорії «оборотні активи» та їх класифікація завжди цікавили науковців, як вітчизняних, так і закордонних, оскільки оборотні активи є складною економіч-

ною категорією, сутнісні характеристики якої постійно вимагають дослідження у зв'язку зі змінами у нормативно-правовому законодавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми сутності та класифікації оборотних активів досліджували у своїх працях такі вчені, як Ю.А. Арутюнов, Н.Г. Виговська, Н.О. Власова, Г.Г. Кірейцев, Г.В. Мисака, О.М. Петрук, І.А. Сікора та ін. Однак зміни в сучасній системі обліку та потребах ефективного управління оборотними активами потребують додаткових ґрунтовних досліджень цього питання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Результат аналізу наукових надбань свідчить, що існує велика кількість підходів до визначення категорії оборотних активів та їх класифікаційних ознак, що вимагає подальшого дослідження.

Метою статті є дослідження підходів різних науковців до економічної квінтесенції та класифікації оборотних активів з метою ефективного управління ними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досить часто поняття «оборотні активи» науковці пов'язують та ототожнюють із оборотним капіталом, оборотними коштами, обіговими засобами та поточними активами. Вчені Г.Г. Кірейцев, Н.Г. Виговська та О.М. Петрук стверджують: «Оборотний капітал (оборотні активи) – це сукупність коштів, авансованих в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва та реалізації продукції» [1]. Якщо взяти до уваги два поняття – оборотний капітал та оборотні активи, то можна зазначити, що оборотний капітал у форматі економічної категорії представляє започаткування відносин купівлі-продажу грошових коштів, які є нетрафаретним товаром на ринку. Придбання такого товару свідчить про появу у суб'єкта господарювання фінансових ресурсів для вкладення в оборотні активи, які відрізняються від капіталу тим, що мають натурально-речову форму і повністю споживаються в одному операційному циклі. З огляду на це тотожність оборотного капіталу з оборотними активами, на наш погляд, є хибним і зумовлене тим, що вкладений в оборотні активи

капітал приймає їх натурально-речову форму і тільки після закінчення операційного циклу використання оборотних активів повертається в тому ж обсязі і формі. Отже, оборотні активи й оборотний капітал є окремими категоріями, однак диференціюють одні і ті ж об'єкти, до яких належать грошові кошти, короткострокові фінансові вкладення, дебіторська заборгованість і запаси.

Аналітичне дослідження наукових надбань авторів Ю.А. Арутюнова, Дж. К. Ван Хорна, А.М. Поддєрьогіна, В.Н. Смагіна [2; 3; 4; 5] показало, що досить розповсюдженим є прирівнювання оборотних активів до оборотних коштів. На нашу думку, такі погляди більше відповідають вимогам адміністративно-командної економіки, коли оборотними активами вважалися лише грошові кошти, які забезпечують фінансування витрат підприємства. Оборотні активи є ширшим поняттям, ніж оборотні кошти, оскільки загальноприйняте виокремлення оборотних коштів на оборотні фонди та фонди обігу не бере до уваги такого складника господарських засобів суб'єкта господарювання, як короткострокові фінансові вкладення. Зокрема, такі автори, як М.В. Володькіна, Дж. К. Ван Хорн, Ф. Ли Ченг до оборотних активів відносять грошові кошти, короткострокові фінансові інвестиції, дебіторську заборгованість, запаси сировини та готової продукції [6; 3; 7].

Моніторинг наукових публікацій дає змогу стверджувати, що поняття «оборотні активи підприємства» є фундаментальним, однак може формулюватися по-різному. Наприклад, у фінансовому словнику зазначено таке трактування оборотних активів: «Це сукупність майнових цінностей підприємства, які обслуговують поточний господарський процес і повністю споживаються впродовж одного операційного (виробничо-комерційного) циклу» [8]. Подібно, однак трохи ширше поняття трактує В.Г. Швець: «Оборотні активи – сукупність майнових цінностей, які обслуговують поточну господарську діяльність підприємства і повністю споживаються протягом одного операційного циклу, якщо він менший року, тому всю свою вартість одразу переносять на виготовлену з них продукцію» [9, с. 46].

Науковець Г.В. Мисака стверджує, що оборотні активи як «господарські засоби призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу або дванадцяти місяців з дати балансу, тому всю свою вартість вони відразу переносять на виготовлену з них продукцію» [10, с. 98]. Н.М. Грабова відзначає, що «до оборотних активів належать грошові кошти та їх еквіваленти, які не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу (або протягом 12 місяців з дати балансу)» [11, с. 71].

Визначення активів наведено у НП(С)БО № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» і трактується подібно до МСФЗ 16 – що активи є

ресурсами, які контролюються підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання підприємством майбутніх економічних вигод [12; 13]. За цим же стандартом визнаються оборотними такі активи, як гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців із дати балансу.

Узагальнення наукових надбань економічної літератури дає змогу виокремити такі основні напрями трактування поняття «оборотні активи»:

1. Політико-економічний аспект – ототожнення оборотних активів з оборотними коштами. Це твердження не відповідає сучасним вимогам, які висуваються до цього поняття, та суперечить чинному законодавству, оскільки є досить вузьким і не завбачує включення до складу оборотних активів короткострокових фінансових інвестицій.

2. Законодавчо затверджене поняття, основою якого є врахування сучасних економічних процесів та економічно обґрунтованих характеристик оборотних активів за часом та напрямками їх використання, призначенням та ліквідністю.

Провівши моніторинг наукової та періодичної літератури, нормативно-правових актів, можна узагальнити, що оборотні активи – ресурси, які формуються за рахунок інвестованого в них капіталу, які, змінюючи свою функціональну форму, беруть участь в одному операційному циклі для забезпечення безперервності діяльності та одержання економічних вигод у перспективі.

Важливе місце в обліково-аналітичному забезпеченні управління оборотних активів належить виокремленню їх на окремі складові елементи з подальшим групуванням їх за однорідними ознаками, тобто їх класифікація. Зумовлено це тим, що правильно та логічно побудована класифікація оборотних активів сприяє вірному веденню облікового процесу, прозорості та чіткості у формуванні фінансової звітності, забезпеченості аналітичними відомостями для здійснення моніторингу і, як наслідок, допоможе прийняти правильні та ефективні рішення в системі управління бізнесом. У працях вітчизняних та зарубіжних науковців найчастіше виділяються такі основні ознаки класифікації оборотних активів підприємства, які наведені на рис. 1.

Проаналізуємо рисунок детальніше.

1. За фінансовими джерелами формування активів виокремлюють:

а) валові оборотні активи – вся сукупність оборотних активів, які сформовані за рахунок власного та залученого капіталу для фінансування господарської діяльності; б) чисті оборотні активи – частина оборотних активів, які характеризуються вартістю майнових цінностей

підприємства, що створені за рахунок власного капіталу та довгострокових зобов'язань. Вартість чистих оборотних активів підприємства можна розрахувати за такою формулою:

$$\text{ЧОА} = \text{ОА} - \text{КЗК}, \quad (1)$$

де ЧОА – чисті оборотні активи, тис. грн.; ОА – балансова вартість оборотних активів, тис. грн.; КЗК – загальний обсяг короткострокового залученого капіталу на дату балансу, тис. грн.

в) власні оборотні активи – та частина активів, яка сформована за рахунок власного капіталу підприємства.

Відповідно, якщо підприємство не використовує довгостроковий залучений капітал, то суми власних і чистих оборотних активів збігаються.

2. За характером участі оборотних активів у різних видах діяльності суб'єкта господарювання виокремлюють: а) оборотні активи у сфері виробництва – обсяг оборотних активів, які залучені безпосередньо у процесі виробництва (виробничі запаси, незавершене виробництво); б) оборотні активи у сфері обігу – обсяг оборотних активів підприємства, які приймають участь у процесі реалізації та постачання (грошові кошти та їх еквіваленти, дебіторська заборгованість, готова продукція) [10].

3. За видами виділяють: а) запаси сировини, матеріалів, напівфабрикатів та незавершеного виробництва – матеріальні цінності, які забезпечують виробничу діяльність підприємства; б) запаси готової продукції – вид оборотних активів у вигляді запасів виробленої продукції, яка призначена для реалізації; в) дебіторську заборгованість – сума заборгованості за товари, роботи (послуги), за виданими авансами, розрахунками з бюджетом, за претензіями та іншими розрахунками на користь підприємства; г) грошові активи – залишки грошових коштів у національній та іноземній валюті в касі, на рахунках у банку та в інших формах, а також короткострокові фінансові інвестиції; д) ринкові цінні папери – це короткострокові фінансові вкладення підприємства з метою отримання доходу; е) інші оборотні активи – оборотні активи, які не були включені до вищенаведених характеристик [10].

4. За періодом функціонування оборотних активів – а) постійна частина – являє собою групу оборотних активів, обсяг яких не залежить від сезонних та інших змін операційної діяльності

підприємства; б) змінна частина – являє собою групу оборотних активів, обсяг яких змінюється залежно від окремих періодів господарської діяльності, які пов'язані зі змінами обсягів виробництва та реалізації готової продукції [9].

Зазначені та розглянуті вище ознаки класифікації є досить поширеними, використовуються для правильного ведення облікового процесу, однак зазначимо, що в умовах зростання вимог до управління постає потреба пошуку ознак класифікації, які би повною мірою забезпечили інформацією власне управлінський персонал. Такими ознаками є класифікація оборотних активів, яка наводиться у працях іншої групи науковців – А.М. Поддєрьогіна, І.А. Сікори, а саме: за ступенем ліквідності, за ризиком вкладених оборотних активів, залежно від методів планування та регулювання [4; 14].

Розглянемо їх більш деталізовано.

1. За ступенем ліквідності оборотні активи поділяють на: а) абсолютно ліквідні – майнові цінності, які являють собою готові платіжні засоби (грошові кошти в національній та іноземній валюті); б) високоліквідні – майнові цінності, які можуть швидко бути конвертованими у грошову форму (приблизно за період до одного місяця), до цієї групи відносять короткострокові фінансові вкладення, короткострокову дебіторську заборгованість; в) малоліквідні – майнові цінності, які можуть бути конвертовані у грошову форму без втрати своєї ринкової вартості терміном від півроку і вище (виробничі запаси, незавершене виробництво, МШП, готова продукція).

2. За ризиком вкладених оборотних активів – а) оборотні активи з високим ризиком вкладення; б) оборотні активи з середнім ризиком вкладення; в) оборотні активи з мінімальним ризиком вкладення.

3. Залежно від методів планування та регулювання – нормовані; ненормовані.

На наш погляд, розглянуті класифікації доцільно буде доповнити, що дасть змогу підвищити ефективність управління рухом оборотних активів.

Оскільки розглядається питання обліково-аналітичного забезпечення оборотних активів для цілей управління суб'єкта господарювання, то з огляду на зближення національних стандартів обліку з міжнародними класифікація

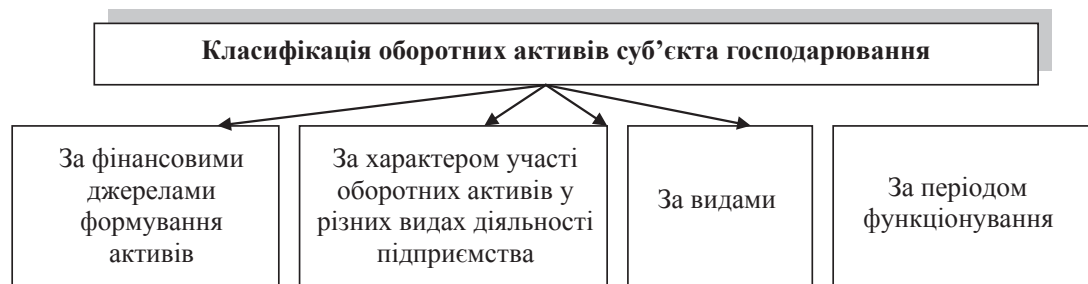

Рис. 1. Ознаки класифікації оборотних активів [10]

має враховувати особливості різних видів економічної діяльності – операційної, інвестиційної та фінансової. Тому вважаємо за потрібне виокремити окрему ознаку класифікації – розмежування оборотних активів за видами господарської діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової). Таке виокремлення буде корисним для проведення аналізу оборотних активів вітчизняних підприємств, дасть змогу оцінити їхню структуру, та виокремити напрями діяльності, які вимагають перегляду системи управління оборотними активами.

На прикладі зернопереробного комбінату зупинимось на тому, які активи мають належати до кожної з груп зазначеної вище класифікації оборотних активів. Це оборотні активи операційної діяльності – сировина та матеріали (зерно пшениці, кукурудза, соя, ріпак тощо), а також інші ТМЦ, що потрібні для здійснення операційної діяльності комбінату, грошові кошти та сума дебіторської заборгованості покупців та замовників товарів (робіт, послуг), від податкових органів, у результаті перерахунку зайво проведених платежів до бюджету; оборотні активи інвестиційної діяльності – поточні фінансові інвестиції, дебіторська заборгованість та грошові кошти, пов'язані з поточним та фінансовим інвестуванням; оборотні активи фінансової діяльності – грошові кошти та їх еквіваленти, виплата та надходження яких пов'язані із залученням додаткового акціонерного чи пайового капіталу, одержанням короткострокових кредитів та позик, виплатою дивідендів та вкладів власників, а також інші грошові операції, пов'язані зі здійсненням зовнішнього фінансування господарської діяльності.

На нашу думку, розглянута класифікація є важливою, оскільки дасть змогу оцінити грошові потоки, що здійснюються зернопереробним комбінатом у результаті окремих видів

господарської діяльності, визначити вид господарської діяльності, який є пріоритетним у формуванні обсягу оборотних активів. Це буде сприяти виокремленню додаткових джерел формування потрібного обсягу оборотних активів на комбінаті.

Ми підтримуємо думку Н.О. Власової, що «класифікація оборотних активів дає змогу структурувати їхнє видове та змістовне розмаїття та дає можливість здійснювати контроль, управління оборотними активами на основі класифікаційних ознак [15, с. 10].

Однією з особливостей та основних характеристик функціонування оборотних активів на зернопереробному комбінаті є його операційний цикл. Він починається з моменту видачі авансів постачальникам і закінчується на дату отримання коштів за борошномельну продукцію, реалізовану на умовах відстрочення платежу. Так, рух оборотних активів у процесі операційного циклу проходить чотири основні етапи (рис. 2).

Перша стадія є процесом постачання, тобто закупівлі потрібного обсягу сировинних запасів (зерно пшениці, кукурудзи, соя, ріпак) для забезпечення безперервності господарської діяльності комбінату. Друга стадія пов'язана з процесом виробництва борошномельної продукції, тобто відбувається використання придбаних запасів у виробництві. Результат цього процесу – утворення запасів готової борошномельної продукції. На третій стадії запаси готової борошномельної продукції реалізуються покупцю і до настання їх оплати трансформуються у дебіторську заборгованість. На четвертій стадії оплачена дебіторська заборгованість знову трансформується у грошові кошти, частина яких до їх використання може зберігатися у формі короткострокових фінансових вкладень.

З огляду на наведену схему руху оборотних активів в процесі здійснення господарської ді-

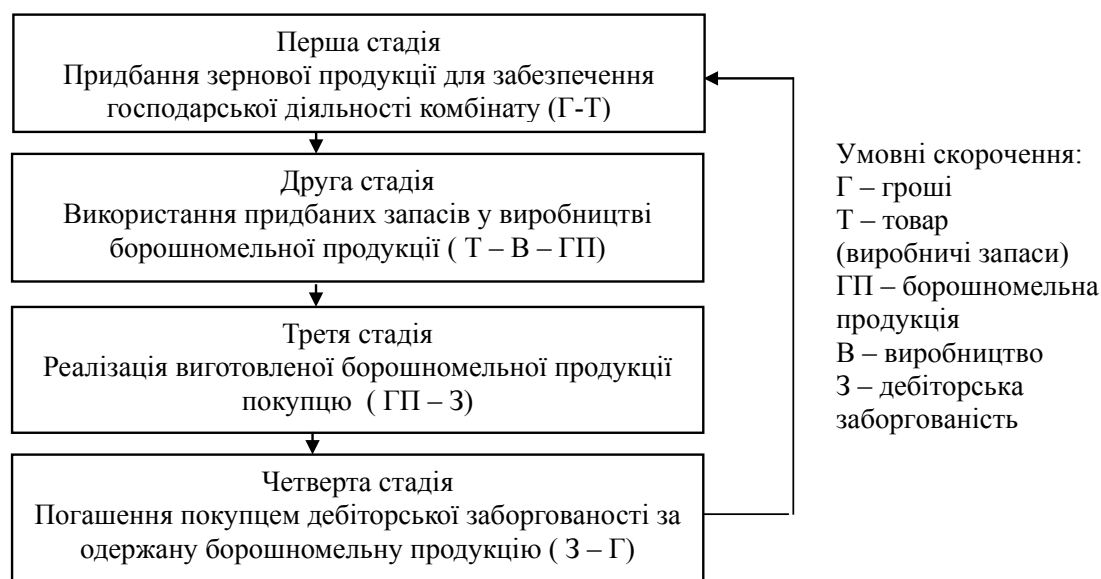

Рис. 2. Схема руху оборотних активів у процесі господарської діяльності зернопереробного комбінату

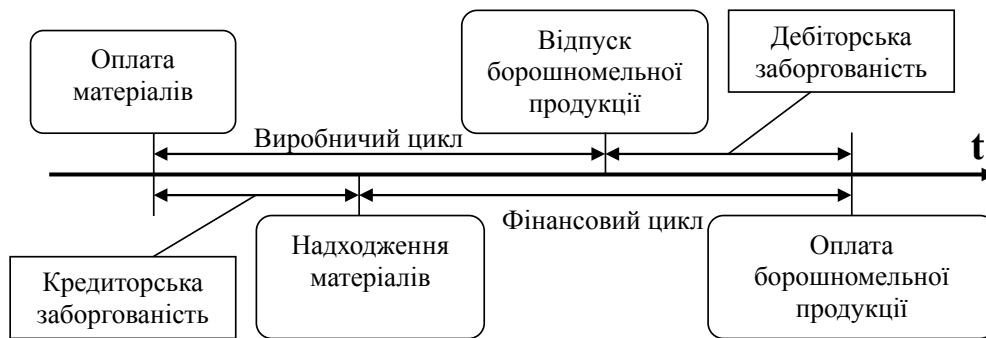

Рис. 3. Структура операційного циклу зернопереробного комбінату

яльності комбінату можна проілюструвати схематично структуру операційного циклу комбінату (рис. 3).

Для здійснення ефективного управління оборотними активами доцільним є дослідження першої стадії руху – придбання оборотних активів, на якій особливу увагу слід звернути на джерела фінансування. Моніторинг та систематизація інформації про джерела фінансування є частиною теорії управління оборотними активами, яка існує для вивчення таких завдань, як забезпечення найбільш оптимального розміру оборотних активів, що буде забезпечувати безперервність процесу виробництва, а також їх ефективне використання; створення найбільш раціональної структури оборотних активів за всіма сферами господарювання підприємства; створення і поповнення оборотних активів за рахунок власних і позикових джерел відповідно до затверджених обсягів виробництва; організація контролю за збереженням і ефективним використанням оборотних активів.

Зазначимо, що вивчення джерел фінансування є вагомим важелем у процесі управління оборотними активами, який ґрунтується на виборі ефективної політики фінансування оборотних активів та управління нею у процесі господарської діяльності бізнесової одиниці. Однак важливим є врахування специфіки господарської діяльності зернопереробного комбінату, його розміри та інтенсивність виробництва.

Згідно з правовою регламентацією групування джерел фінансування оборотних активів у ст. 140 «Господарського кодексу України» визначено, що джерелами формування майна суб'єктів господарювання є грошові та матеріальні внески засновників; доходи від реалізації продукції (робіт, послуг); доходи від цінних паперів; капітальні вкладення і дотації з бюджетів; надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів), що належать їм, придбання майна інших суб'єктів; кредити банків та інших кредиторів; безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій і громадян; інші джерела, які не забороняє чинне законодавство [16].

Варто відзначити, що законодавчо в Україні не конкретизовано джерела фінансування оборотних активів. Це не є значним недоліком і

суттєво не впливає на точність та достовірність отриманих даних. Однак для цілей управління на кожному підприємстві має здійснюватись аналітичне дослідження джерел фінансування оборотних активів, яке надасть інформацію про баланс власних і позикових джерел, що потрібні для забезпечення кругообігу оборотних активів.

Висновки. Отже, в результаті дослідження були виділені різноманітні теоретичні підходи до визначення сутності оборотних активів та узагальнено, що оборотні активи – ресурси, що формуються за рахунок інвестованого в них капіталу, які, змінюючи свою функціональну форму, беруть участь в одному операційному циклі для забезпечення безперервності діяльності та одержання економічних вигід у перспективі.

Проаналізувавши основні ознаки класифікації оборотних активів підприємства, запропоновано виокремити окрему ознаку класифікації – розмежування оборотних активів за видами господарської діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової). Таке виокремлення буде корисним для проведення аналізу оборотних активів вітчизняних підприємств, дасть змогу оцінити їхню структуру та виокремити напрями діяльності, які вимагають перегляду системи управління оборотними активами.

Для цілей управління на кожному підприємстві рекомендовано здійснювати аналітичне дослідження джерел фінансування оборотних активів, яке надасть інформацію про баланс власних і позикових джерел, що потрібні для забезпечення кругообігу оборотних активів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кірейцев Г.Г. Фінанси підприємств: [навчальний посібник] / Г.Г. Кірейцев, Н.Г.Виговська, О.М.Петрук. – Житомир: ЖІТІ, 2002. – 272 с.
2. Арутюнов Ю.А. Финансовый менеджмент: учеб. пособие. – 2-е изд. / Ю.А. Арутюнов – М.: КНОРУС, 2007. – 312 с.
3. Ван Хорн Дж. К., Вахович Дж. М. Основы финансового менеджмента. – 12-е изд. Пер. с англ. / Дж. К. Ван Хорн, Дж. М. Вахович // – М.: Вильямс, 2006. – 1232 с.
4. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: підручник / А.М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2006. – 552 с.
5. Смагин В.Н. Финансовый менеджмент. Краткий курс: учебное пособие / В.Н. Смагин // – М.: КНОРУС, 2007. – 144 с.

6. Володькіна М.В. Економіка промислового підприємства: [навчальний посібник] / М.В. Володькіна // – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 196 с.
7. Ченг Ф. Ли Финансы корпораций: теория, методы и практика / Ф. Ли Ченг, Джозеф И. Финнерти// – М. : ИНФРА-М, 2000 г. – 685 с.
8. Загородній А.Г. Фінансовий словник. – 4-те вид., випр. та доп. / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко // – К.: Т-во «Знання», КОО; Л.: Вид-во Львів, банк. Ін.-ту НБУ, 2002. – 566 с.
9. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: [Підручник] / В.Г. Швець// – К. : Знання, 2004. – 447 с.
10. Мисака Г.В. Бухгалтерський облік: [Навч. пос.] / Г.В. Мисака, В.М. Шарманська – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 400 с.
11. Грабова Н.М. Теорія бухгалтерського обліку: [Навч. посібник]. Видання 6-те. За ред. М.В. Кужельного / Н.М. Грабова. – К.: А.С.К., 2001. – 272 с.
12. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. наказом Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
13. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку [Перекл. з англ. за ред. С.Ф. Голова]. – К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2000. – 380 с.
14. Сікора І. Особливості оцінки оборотних активів на виробничих підприємствах / І. Сікора // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 7. – С. 43–46.
15. Управління оборотними активами на підприємствах роздрібною торгівлі: монографія / Н.О.Власова [та ін.]. – Х.: ХДУХТ, 2014. – 258 с.
16. Господарський кодекс України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, № 18, № 19–20, № 21–22 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.nau.ua.